

Několik poznámek k předmětu sociolingvistiky

Jiří Kraus

Zkoumání vztahu jazyka a společnosti náleží k tématům, která k sobě soustřeďují pozornost nejenom v období, kdy vystupují do popředí praktické zřetele tohoto vztahu (např. v národnostně složitých nebo rozvojových státních útvarech), ale i tehdy, kdy se v jazykovědě projevuje snaha dospět k hlubšímu a přesnějšímu popisu jazykových jevů. Přístup k jazyku jako k abstraktnímu modelu zároveň má i svou protiváhu v tom, že se mluvnická a významová stavba jazyka zařazují do vnějších souvislostí vzhledem ke konkrétním podmínkám sdělování a k uživatelům jazyka. Tyto uživatele je možno chápat jako jednotlivce (pak se zkoumají vztahy individuálních vlastností osobnosti k jazykovému systému a k jednotlivým jazykovým projevům), nebo jako společenské skupiny (pro ně je jazykové sdělování jedním z nejdůležitějších pojmů, spolu s pojítky ekonomickými, politickými, etnickými atd.). Souvislostmi prvního typu se zabývá psycholingvistika, vztahy typu druhého sociolingvistika. Anglický badatel M. A. K. **Haliday**^[1] připojuje k tomuto rozdělení zajímavou poznámku: „Psycholog zabývající se především vrozenými vlastnostmi osobnosti, které nejsou zásadním způsobem společensky a kulturně předurčeny, dospívá k názoru, že všechny jazyky jsou si podobné; sociolog, který sleduje převážně rozmanitost lidských kultur, je spíše ochoten předpokládat různost mezi jazyky.“ S oběma názory budeme souhlasit – jazykověda (např. jazyková typologie) je vědou jak o podobnosti, tak i o různosti jazyků. Zdůrazněme ještě závažnou skutečnost, že psycholingvistika i sociolingvistika se nejenom navzájem doplňují, ale oba obory jako celek jsou nutným doplněním a předpokladem vědy o jazyce vůbec, takže si lze položit otázku o vyhraněnosti a samostatnosti těchto oborů.

Pokud jde o psycholingvistiku, jejíž ucelenost i poměrná nezávislost je posilována propracovaností psychologie i dobrou tradicí vztahů mezi jazykovědou a psychologíí trvající již od XIX. stol., ukazuje se v současné jazykovědě poměrně zřetelná snaha o její osamostatnění.^[2] Postavení sociolingvistiky je však podle našeho názoru daleko méně zřetelné; v této oblasti se setkávají pracovníci, kteří zkoumají uživatele jazyka z velmi různorodých a často i protikladných hledisek. Proto zde často dochází k nedorozuměním a nepřesnostem (u mezivědních oborů ostatně obvyklým), které brání jak metodologickému, tak i obsahovému vyjasnění souvislostí mezi jazykem a společností. Tento článek si neklade za cíl vyložit podstatu, metody a pracovní postupy sociolingvistiky – domnívám se, že v současné době by snaha o splnění takového cíle, byť jenom v obrysově a stručné formě, byla předčasná – chce spíše uvést několik informací o pracích vztahujících se k předmětu sociolingvistiky a utřídit soubor sociolingvistických problémů. Neklademe si zde ani úkol odpovědět na otázku, zda je sociolingvistika samostatnou vědní disciplínou, uváděnou jenom jako výsledek snahy po vyváženosti vztahu jazyka k jednotlivým uživatelům a k jazykovému kolektivu. Připomeneme pouze skutečnost, že vznik samostatného vědního oboru není zdůvodňován jen samostatností

předmětu zkoumání a metod rozboru, ale že se inspiruje i společenskou potřebou, která diskusi o nové mezivědní disciplíně obvykle vyvolává. Odtud lze vysvětlovat i značný zájem o sociolingvistiku v zemích, kde otázky jazykové politiky hrají značnou úlohu; řada podnětných příspěvků se objevuje v Indii, v afrických zemích, v Sovětském svazu a stranou nezůstávají ani lingvisté čeští a slovenští.[3]

Základní osou sociolingvistiky je vzájemná souvislost struktury jazyka se strukturou společnosti a odtud vyplývající obsahová příbuznost jazykovědy a sociologie. Předmět sociolingvistiky se mění podle toho, z kterého pólu vztahu vycházíme. Rozšířenější, propracovanější a reálnější je hledisko, které bere za základ vývoj a potřeby společnosti a zkoumá, jakým způsobem se společenské změny odrážejí v rozsahu funkcí, které daný jazyk plní, i v jeho slovní zásobě, mluvnické a hláskové stavbě. Toto pojetí má v evropské jazykovědě bohatou tradici; jejími nejlepšími představiteli jsou Baudouin de Courtenay, Meillet, Vendryes, Sommerfelt, Havránek, Martinet, Coseriu a Vinogradov. Krajních poloh dosáhly názory o závislosti jazykových změn na revolučních přeměnách vývoje společnosti v tzv. novém učení o jazyce N. J. Marra, které se v okamžiku, kdy se přestaly opírat o konkrétní údaje čerpané z oblasti kavkazských jazyků, staly prázdnou spekulací. Na půdě evropské jazykovědy se však zrodilo i pojetí opačné; základem chápání vnějšího světa (a tedy i společenských změn) je jazyk. Vnější svět zahrnující v sobě společenskou skutečnost se tak stává proměnným jevem závislým na vlastnostech jazyka jako jednoho z nástrojů poznání. (Protože se zde jazyk chápe jako „vztahová soustava“, jejímž prostřednictvím je vnější svět vnímán, mluví se v této souvislosti o teorii jazykové relativity). Tato myšlenka W. Humboldta našla své pokračovatele jednak ve Spojených státech, kde padla na úrodnou půdu u badatelů zabývajících se indiánskými jazyky, jednak v Německu (v současné době v NSR), kde se stala podkladem teorií o „tvořivých vlastnostech“ a o „síle“ mateřského jazyka, který spoluvytváří názor člověka na svět.[4] Učení E. Sapira a B. L. Whorfa ve Spojených státech i pojetí německého lingvisty L. Weisgerbera a jeho žáků se setkalo s kritikami a korigujícími názory, které vedle četných výhrad přiznávají teorii jazykové relativity také racionální jádro, spočívající zvláště v cenných materiálových studiích v oblasti odlehklých kultur. Zde také pramení vztah sociolingvistiky k etnolingvistice jako vědě zabývajících se vzájemným ovlivňováním jazyka a etnických činitelů.[5] Domníváme se, že hodnocení prací Humboldtových pokračovatelů náleží spíše do oblasti filosofie jazyka, samu problematiku vztahu jazyka a kultury viděnou ve všech vztazích a okolnostech je nutno do předmětu sociolingvistiky zařadit především proto, že kultura jako výsledek uvědomělé lidské činnosti nachází svůj nejvlastnější výraz v jazyce.

Souvztažnost jazykovědy a sociologie nelze ovšem vyčerpat jen celkovým chápáním souvislostí mezi jazykem a společností. Naznačíme zde jistou soustavu oborů, které se problematikou společenského uživatele jazyka ve větší či menší míře zabývají. Následující výčet, který vychází z členění jazykovědných disciplín, představuje neuzavřenou skupinu oblastí, jejichž

sociologický základ není vždy zřejmý, protože nezávisí pouze na povaze oboru, ale i na metodologické výzbroji a v neposlední řadě i na osobním přístupu badatele.

Teorie spisovných jazyků a jazyková kultura. Okruh otázek spojených s teorií spisovných jazyků a zvláště s praktickou jazykovou politikou získává v poslední době význam natolik, že v mnoha případech bývá ztotožňován se sociolingvistikou vůbec. J. Ellis[6] např. rozlišuje a) sociolingvistiku, zkoumající obecné zásady užívání jazyků na územních společenstvích, a b) institucionální lingvistiku, která se zabývá dílčím uplatňováním obecných zásad jazykové politiky v konkrétních případech. Podle tohoto rozdělení by náleželo vypracování obecné teorie spisovného jazyka a stanovení obecných zásad pro kodifikaci jeho norem do sociolingvistiky, záměrné řízení jazykové praxe jazykovědci a vědeckými ústavy do oblasti institucionální lingvistiky. V tomto rozdělení se projevují i dvě vzájemně se vyvažující tendence vědy o jazyce – deskriptivní, zaměřená na popis a výklad zjištěných údajů, a preskriptivní, zahrnující oblast tzv. „jazykového plánování“.[7] Závažnost institucionální lingvistiky stoupá zejména tehdy, když se společenské změny dostávají do rozporu s jazykovou situací, zvláště v státních útvarech, které zahrnují několik jazykových společenství.[8]

Pojem spisovného jazyka zaujímá v sociolingvistice ústřední místo[9] jako „jazykový výraz kulturního a civilizačního života, který vyjadřuje postup a výsledky myšlení filosoficko-náboženského, vědeckého, politického a administrativně právního, a to nejen s cílem praktického sdělování, nýbrž i odborného poučení a kodifikujícího formulování“.[10] Předmětem zájmu sociolingvistiky je nejenom spisovný jazyk jako objektivní a stále se vyvíjející jev, ale i jako odraz v představách jeho uživatelů.[11] Rozborem postojů mluvčích ke spisovnému jazyku se zabývá v referátu na Mezinárodním sjezdu slavistů F. Daneš.[12] Rozlišuje zde několik typů protikladů — racionální orientaci opírající se o vědecké poznání objektivně existujících jazykových norem a dynamiky jejich vývoje a neracionální orientaci, v níž převažují prvky emotivní a obyčejové. Z racionálního a neracionálního přístupu k jazyku plyne i rozdíl mezi skutečným (pozorovaným) jazykovým projevem a proklamovanými názory na jazyk, popř. i nesouhlas mezi zdůrazňovanými motivy jazykového chování a skutečnými, často skrývanými pohnutkami tohoto chování. Připomeňme ještě, že v sociolingvistice se silně projevuje i protiklad tvořený vztahem badatele jako objektu a současně i subjektu jazykového zkoumání – i v případě, že jazykovědec není bezprostředním účastníkem jazykového kolektivu, který představuje předmět rozboru, je nutno počítat s tím, že výsledky své práce interpretuje z hlediska svého jazykového povědomí. (Svou nezávislost na sporu mezi oběma variantami spisovné norštiny zdůrazňuje např. ve zmíněné knize americký badatel E. Haugen, srov. [pozn. 7.](#))

Spolu s výzkumem vertikálního vzájemného působení spisovného jazyka na útvary nižší – běžně mluvený jazyk a nářečí – vcházejí do předmětu sociolingvistiky i kontakty mezi spisovnými jazyky ve směru horizontálním,

při nichž dochází k procesu míšení a ovlivňování, zřetelně patrnému např. v jazykovém svazu balkánském.[13] Vedle míšení však může docházet i k procesu opačného typu, kdy v rámci jednoho společenství existují jazykové útvary rozlišené územně nebo funkčně; taková je situace např. v řečtině, kde spolu s běžně užívanou „dimotiki“ existuje i literárně příznaková forma řečtiny „katharevsa“, nebo v norštině, která se uplatňuje ve dvou variantách — nynorsk a riskmål. Zvláštním typem vzájemného působení dvou jazyků v kontaktu je tzv. „diglosie“, [14] tj. užívání jazyka v několika vyhraněných funkcích; ostatní funkce plní buď cizí jazyk, nebo jiný útvar národního jazyka. Ve vztahu diglosie byly z části čeština a němčina v české společnosti v první pol. XIX. stol., náběh k diglosii spisovné a obecné češtiny se začíná projevovat v současné době na území českém.

Poněkud stranou tohoto vertikálně-horizontálního členění jazykových útvarů leží tzv. sociální dialekty, i když jejich „sociologická“ osnova, tj. bezprostřední závislost na společenských skupinách, vystupuje poměrně zřetelně. Sociální dialekty totiž představují pojítka prostorově i časově velmi omezených skupin; vedle funkce sdělné se u nich projevuje i „utajovací“ snaha o přerušování jazykového kontaktu v rámci daného společenství. Výrazným příkladem sociálního dialektu je argot — tajný profesionální žargon lidí pohybujících se většinou mimo zákon.[15] Postupně však přechází řada slov argotu jako stylově příznaková vrstva do literatury; takováto slova přestávají postupně plnit svou funkci tajného jazyka a rozptylují se na pozadí jazyka uměleckých děl.

K problematice spisovných jazyků se vztahují i otázky jazykové správnosti a kultury jazyka. Zvláště cenný přístup k sociologické tematice je naznačen v ucelené teorii jazykové kultury, kterou sborníkem „Spisovná čeština a jazyková kultura“ předložili představitelé pražské školy na počátku let třicátých. Význam sborníku záleží především v zdůraznění funkčního zřetele; jazyk se zde jeví nikoli jako soustava samoučelná, ale plní v jazykovém společenství řadu funkcí, komunikativní, národně reprezentativní, estetickou atd.

Nedílnou součástí jazykové kultury je **vyučování mateřskému jazyku**. Společenským činitelem, který stojí ve středu této problematiky, jsou malé sociální skupiny — rodina a škola. Osvojování mateřského jazyka v rodině a jeho vyučování ve škole představuje klíčovou otázku jazykové kultury vůbec; není proto náhodou, že současná společnost mu přikládá rozhodující význam. Náprava dosavadního, nepříliš příznivého stavu vyučování češtině na školách se má stát výsledkem hlubšího poznání procesu osvojování mateřského jazyka. Toto poznání bude umožněno sepětím řady vědních disciplín — spolu s jazykovědou, pedagogikou a psychologíí zde vystupuje na významné místo i aplikace sociologických metod.[16]

Stylistika. Jazykovědná stylistika je spojena s předmětem sociologie prostřednictvím teorie slohotvorných činitelů, rozpracovaných v stylistických pracích představitelů pražské školy. První řada činitelů, subjektivních, podmiňuje převážně styly individuální; sem náleží individuální jazyková vyspělost mluvčího, jeho společenské zařazení a

výchova, postoj k tematice sdělení i k adresátovi atd. Ze slohotvorných činitelů objektivních zdůrazníme vlivy společenského prostředí na jazykový projev a bezprostřednost nebo zprostředkovanost kontaktu mezi mluvčím a adresátem sdělení. Toto působení plní důležitou úlohu v soustavě sociálních skupin charakterizovaných jako soubory jednotlivců spojených prostřednictvím společenských pojitek. Právě sdělovací pojítka, která se utvářejí v nejrůznějších společenských prostředích a skupinách, jsou důležitým základem třídění objektivních stylů podle několika hledisek na styly veřejného a soukromého styku, na styly věcně sdělné a umělecké, na styly s přímým kontaktem účastníků projevů a na projevy, které počítají s možným vlivem zprostředkujících mezistupňů přenosu sdělení.

Hlubší poznání působnosti slohotvorných činitelů spojuje stylistiku se sociologií nejen tematicky, ale i metodologicky; obě vědy se často opírají o experimenty s pokusnými osobami a soubory, neuzavírají se užívání statistického aparátu a obracejí svou pozornost na moderní sdělovací prostředky, které v soudobé společnosti charakterizované rozlehlými kontakty mezi lidmi a potřebou nezkrácené informace zaujímají stále významnější místo. Z pokusů konaných na tomto poli upozorníme na zajímavou práci amerického psychologa J. B. **Carrolla**, [17] který předložil skupině osmi pozorovatelů 150 úryvků z anglické prózy. Autor se soustředil na to, do jaké míry se shoduje skupina posuzovatelů ve svém hodnocení a které slohové vlastnosti předkládaných děl k sobě soustřeďují největší pozornost. Práce je zajímavá nejenom z hlediska jazykového a stylistického, ale významně ukazuje i možnosti sociálního členění příslušníků pokusné skupiny.

Dalším závažným úsekem jazykovědy, v němž se promítá působení sociologických činitelů, jsou **dějiny jazyka**. [18] Úkolem sociolingvistiky je jak hlubší poznání vývoje jednotlivých jazyků, tak i odvození obecných zákonitostí dynamiky sociálních jevů – jazyka a společnosti. Oba tyto systémy směřují k zachování rovnovážného stavu, současně však reagují na vnější a vnitřní změny, přizpůsobují se jim, vyrovnávají rozpory. (Podrobněji se touto otázkou zabývá F. Daneš v práci cit. v pozn. 12; vztah spisovného jazyka k vývojovým proměnám popisuje indický jazykovědec P. S. Ray, [19] opírající se zčásti o pražskou teorii spisovného jazyka.)

Rozbor zvukové stránky jazyka. Velmi dobrým příkladem popisu společenských důsledků uvědomělého i podvědomého vztahu uživatelů jazyka k výslovnostní normě je práce amerického autora W. **Labova** soustřeďující se na společenskou a jazykovou stratifikaci mluvené angličtiny v New Yorku. [20] Autor zde rozebírá vztah mezi výslovností tří hláskových jevů, jimiž je angličtina, zvl. americká, sociálně charakterizována, a zkoumá jejich stylovou a společenskou podmíněnost. Významné místo je v práci věnováno rozboru postojů jednotlivých mluvčích k pozorovaným jazykovým jevům a k normám jazykové správnosti; zdůrazňuje se především sociální prestiž vyplývající ze spisovné výslovnostní varianty. Podobné cíle sleduje i francouzská badatelka R. **Reichsteinová**, [21] která zjišťuje stupeň zřetelnosti rozlišování hlásek

ve výslovnosti dětí pocházejících z různých společenských prostředí. Obě studie obsahují řadu zajímavých technických postupů. Přehlednost a přesvědčivost získaných výsledků jsou ve značné míře umožněny tím, že sledované fonetické rysy, pro angličtinu i pro francouzštinu typické, dovolují poměrně zřetelnou klasifikaci postojů jednotlivých mluvčích i jejich skupin a představují tak spolehlivou základnu výzkumu.

Dialektologie. Dialektologii lze se vší pravděpodobností považovat za disciplínu, která stojí sociologii nejbližší, a to především pro příbuznost metod a postupů výzkumu (prací v terénu, užíváním dotazníků, účastnických rozhovorů atd.). Obě vědy se přitom neustále sblíží a příznivě ovlivňují; souhlasíme proto s názorem S. **Utěšeného**, [22] že „sociologická etapa“ studia nářečí je zároveň také etapou nejvyspělejší, zahrnující výsledky studií předchozích fází, které postupně zdůrazňují hledisko fonetické, historické, zeměpisné a strukturální. Právě v sociologickém období svého vývoje přechází výzkum nářečí od popisu jazykového projevu staršího venkovského zemědělského obyvatelstva k zevrubnému rozboru jazyka osob diferencovaných generačně i sociálně; výzkumné kolektivy se systematicky soustřeďují i na výzkum městské mluvy [23] a postupně přesunují svůj zájem na přechod původních dialektů v typy interdialektické a spisovné.

Oprávněnost utváření sociolingvistiky jako nového mezivědního oboru netkví jenom ve shodě předmětu zkoumání sociologie a jazykovědy, ale opírá se i o příbuznost metod, jichž obě vědy užívají. Nemáme zde na zřeteli pouze shody obecně metodologické, které při soudobém zdůrazňování strukturálních podobností mezi vědami o systémech různé povahy a při jejich matematickém modelování nejsou jevem nikterak nápadným, ale chceme spíše upozornit na vztahy, které spojují jazykovědu a sociologii geneticky. Jeden ze zakladatelů moderní strukturální jazykovědy, F. de Saussure, převzal totiž některé stavební prvky svého učení právě ze sociologického systému významného francouzského sociologa E. Durkheima. Jde především o uplatnění takového pohledu na zkoumaný jev (jazyk, společnost), který vyzdvihuje samostatný pohled na předmět bádání, osvobozený od vlivu činitelů vnější povahy. K oběma zkoumaným jevům, k jazyku i ke společnosti, lze přistupovat diachronicky, vývojově, nebo synchronicky, v časovém průřezu. Rozlišení obou přístupů tvoří první z úhelných kamenů de Saussurova a Durkheimova učení. Druhý základní Durkheimův protiklad spočívající v rozlišení společenských jevů v individuálním vědomí inspiroval de Saussurovo pojetí jazyka jako abstraktní soustavy pravidel ve vztahu k řeči představované konkrétními jazykovými výpověďmi. Obě učení, Durkheimovo i de Saussurovo, jsou propracovanou základnou tzv. školy funkčně strukturální, která našla své uplatnění jak v soudobé jazykovědě, tak v sociologii. [24]

Souvislost mezi předmětem zkoumání sociologie a jazykovědy lze posílit nejenom nalezením shod a analogií věcně obsahových a metodologických, ale i porovnáváním postupů a technik zkoumání, jichž obě vědy užívají – matematické (algebraické i statistické), experimentální, monografické,

historické i typologické. [25] Dokladem zájmu o sociolingvistiku jsou i první pokusy organizační. Ustavily se např. Evian ad hoc Committee on Sociolinguistics (Evianský přípravný výbor sociolingvistických výzkumů), který v Paříži vydává časopis Newsletter, a Skupina pro sociolingvistické studie při Vědecké radě společenských věd ve Spojených státech. Sociolingvistickou problematikou se má zabývat i příští etnografický kongres v Tokiu. (Za tato upozornění děkuji doc. Danešovi.) Tyto souvislosti, spolu s požadavky soudobé vědy, rychle směřující k integraci, vytvářejí možnost vytvoření nového mezivědního oboru – sociolingvistiky. Domníváme se, že v současné době, charakterizované hlubokým zájmem o vědy zkoumající člověka a společnost, bude možno přesněji vymezit rozsah i obsah sociolingvistiky i její místo v soustavě věd o společenském dorozumívání.

[1] *Grammar, Society and the Noun* (Mluvnice, společnost a pojmenování), inaugurační přednáška na Londýnské universitě z 24. XI. 1966, Londýn 1967.

[2] Srov. J. **Průcha**, *O psycholingvistice*, [SaS 26, 1965, s. 67n.](#), T. **Slama-Cazacu**, *Quelques remarques sur l'objet et la méthodologie de la psycholinguistique, et sur les possibilités d'applications* (Několik poznámek o předmětu a metodologii psycholingvistiky a o možnostech aplikací), [SaS 28, 1967, s. 120n.](#), A. A. **Leontjev**, *Psycholingvistika*, Leningrad 1967 (ref. o ní v [SaS 29, 1968, s. 430n.](#)).

[3] Srov. např. sb. *Kultúra spisovnej slovenčiny*, Bratislava 1968, disk. příspěvek F. **Daneše** *Základní sociolingvistický předpoklad každé jazykové kultury* (K vztahu slovenštiny a češtiny), s. 74n.

[4] Srov. K. **Horálek**, *Filosofie jazyka*, Praha 1967; dále sb. *Problémy marxistické jazykovědy*, Praha 1962, zvl. I. **Poldauf**, *Strukturalismus a americký deskriptivismus*, s. 79n., a E. **Skála**, *Kritika lingvistického učení L. Weisgerbera*, s. 111n.

[5] Etnolingvistická a antropologická problematika, pěstovaná v současné době s velkou pozorností v USA, je zachycena v rozsáhlém sborníku *Language in Culture and Society (A Reader in Linguistics and Anthropology)* (Jazyk v kultuře a ve společnosti, lingvistická a antropologická čítanka); srov. též K. **Horálek**, *Antropologie a jazykověda v americkém pojetí*, *Jazykovědné aktuality IV*, 1966, s. 1n.

[6] *Linguistic Sociology and Institutional Linguistics* (Jazykovědná sociologie a institucionální lingvistika), *Linguistics* 19, 1965, s. 5n.

[7] Pojem a termín *jazykové plánování* zahrnuje sbírání jazykových údajů, na jejichž základě se provádí perspektivní ovlivňování vývoje spisovného jazyka, srov. E. **Haugen**, *Language Conflict and Language Planning (The Case of Modern Norwegian)* (Jazykový konflikt a jazykové plánování, případ současné norštiny), Cambridge Mass. 1966, a **týž**, *Linguistics and Language Planning* (Jazykověda a jazykové plánování), sb. *Sociolinguistics*, Haag 1966, s. 50n.

[8] Rozbor této problematiky ilustrovaný jazykovou situací v Norsku uvádí E. **Haugen** (srov. [pozn. 7](#)); dále srov. Ju. D. **Dešeriev**, N. G. **Korletjanu**, F. P. **Filin**, *Sociolingvistika i problemy razvitija obščestvennych funkcij jazykov mira*, Problemy jazykoznanija, Moskva 1967, s. 107n., I. K. **Bilodid**, *Lingvistika i sociologija*, Movoznavstvo č. 2, 1968, s. 8n., a sb. *Jazyk i obščestvo*, Moskva 1968.

[9] Možné vztahy mezi teorií spisovných jazyků (zvl. slovanských) a sociologií, resp. sociolingvistikou uvádí A. **Jedlička**, *Studium spisovných jazyků slovanských a problematika variantnosti normy*, [SaS 29, 1968, s. 113n.](#)

[10] B. **Havránek**, *Funkce spisovného jazyka*, znovu ve sb. *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, s. 13n.

[11] Srov. A. **Jedlička**, *Otázky jazykové výchovy*, [SaS 10, 1947, s. 143n.](#), kde se soubor postojů charakterizuje jako „veřejné jazykové mínění“.

[12] *Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků* (Příspěvek sociolingvistický), sb. Čs. přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů, Praha 1968, s. 119n.

[13] Srov. např. naposled v čl. B. **Havránka** *Zur Problematik der Sprachmischung*, TLP 2, Praha 1966, s. 81n.

[14] Srov. Ch. A. **Fergusson**, *Diglossia*, sb. *Language in Culture and Society*, New York 1964, s. 429n.

[15] Srov. např. P. **Trost**, *O pražském argotisování*, [SaS 1, 1935, s. 106n.](#), **týž**, *Argot a slang* (krit. poznámky k práci F. Oberpfalcera), [SaS 1, 1935, s. 240n.](#), a P. **Guiraud**, *L'argot*, Paříž 1956.

[16] Srov. *Vyučování mateřskému jazyku na našich školách*, [NŘ 50, 1967, s. 65n.](#)

[17] *Vectors of Prose Style* (Vektory prozaického stylu), sb. *Style in Language* 1961, s. 293n., český překlad ve sborníku *Teorie informace a jazykověda*, Praha 1964, s. 264n.

[18] Této problematice je věnován III. odd. sb. *Problémy marxistické jazykovědy*, Praha 1962, s příspěvky V. **Skaličky** *Vztah vývoje jazyka k vývoji společnosti*, s. 285n., A. **Jedličky** *Vztah vývoje spisovného jazyka k vývoji společnosti*, s. 292n., F. **Daneše** *Vývoj češtiny v období socialismu*, s. 319n. Bohatou literaturu k tomuto předmětu uvádí sborník cit. v [pozn. 5](#), srov. též R. **Jakobson**, *The Beginning of National Self-Determination in Europe* (Počátek národního sebeurčení v Evropě), sb. *Readings in the Sociology of Language*, The Hague — Paris 1968, s. 585n.

[19] *Language Standardization: Studies in Prescriptive Linguistics* (Jazyková standardizace: Studie z jazykového plánování), Haag 1963.

[20] *The Social Stratification of English in New York City* (Sociální stratifikace angličtiny v New Yorku), Washington 1966. Knihu podrobně

recenzoval S. **Utěšený** (*Americká práce o variabilitě a stratifikaci mluvy velkoměsta*) v [SaS 29, 1968, s. 197n.](#)

[21] *Study of Social and Geographic Variation of Linguistic Behavior* (Studie o společenské a geografické proměnlivosti jazykového chování), Word 16, 1960, s. 55n.

[22] *K metodice studia nářeční stratifikace jazyka*, [SaS 28, 1967, s. 434n.](#)

[23] K tomu srov. J. **Bělič**, *K zkoumání městské mluvy*, Slavica Pragensia IV, Praha 1962, s. 569n., a P. **Jančák**, *Počátky výzkumu městské mluvy*, [NŘ 47, 1964, s. 171n.](#)

[24] Informaci o funkčním strukturalismu v sociologii viz např. u Z. **Baumana**, *Sociologie*, Praha 1965, a u J. **Klofáče** a V. **Tlustého**, *Soudobá sociologie I*, Praha 1965. Srov. též E. **Durkheim**, *Pravidla sociologické metody*, Praha 1926. O vztahu synchronie a diachronie viz E. **Coseriu**, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico* (Synchronie, diachronie a dějiny. Problém lingvistické změny), Montevideo 1958 (ruský překlad ve sb. *Novoje v lingvistike III*, Moskva 1963, s. 143n.).

[25] O uplatnění experimentálních postupů v sociolingvistice informuje nejnověji sb. *Explorations in Sociolinguistics*, Bloomington — London 1967.

[Naše řeč, ročník 52 \(1969\), číslo 1, s. 22-30](#)